

FILOSOFIAN VALINTAKOE 4.6. 2021

Tampereen yliopisto

Tehtävä 1 (20 p., á 4 p.)

Selitä lyhyesti (enimmillään kymmenellä rivillä), mitä tarkoitetaan seuraavilla:

1. **negatiivisen ja positiivisen vapauden ero**
2. **substanssi**
3. **virhepäättely ad hominem**
4. **pahan ongelma**
5. **oikeusvaltio.**

Tehtävä 2 (20 p.)

Vastaa kaikkiin kysymyksiin:

Kysymys 2.1 Mikä on Thomas Kuhnin käsitys tieteen paradigmoista ja tieteellisistä vallankumouksista? (8p., vastauksen enimmäispituus on sivu)

Kysymys 2.2. Esittele lyhyesti totuuden koherenssiteoria. Mitä vahvuuksia ja toisaalta ongelmia tällä totuusteorialla on? (8p., vastauksen enimmäispituus on sivu)

Kysymys 2.3 Pohdi sitä, sopiiko koherenssiteoria yhteen Kuhnin käsitysten kanssa paremmin tai huonommin kuin jokin toinen totuusteoria. (4p., vastauksen enimmäispituus on sivu)

Tehtävä 3 (20 p.)

Olenolla sanotaan olevan ”moraalinen status”, jos sitä voi kohdella moraalisesti oikein tai väärin. Jos esimerkiksi turhan kivun aiheuttaminen tuntoiselle olenolle on väärin, koska se on tuntoinen, niin tuntoisella olenolla on moraalinen status. Pohdi aineistoksi annettujen katkelmien ^[1] valossa seuraavia kysymyksiä (erityisiä ennakkotietoja ei edellytetä, vaan kykyä antaa hyvin perusteltuja vastauksia eri näkemyksiä edustavien katkelmien avulla):

Kysymys 3.1 (5 p., vastauksen enimmäispituus on sivu)

Ovatko moraalisen statuksen asteittaisuuden ja ”täyden moraalisen statuksen” (TMS) ajatukset nähdäksesi hyväksyttäviä moraaliteoriassa? Miksi?

Katkelmat:

”joidenkin filosofien mukaan moraalinen status sallii aste-eroja, ja he kutsuvat korkeinta statusta täydeksi moraaliseksi statukseksi (TMS)”

“Esimerkiksi lääketieteellisissä kokeissa on painavampi peruste suojella täyden moraalisen statuksen (TMS) omaavaa olentoa kuin alemman moraalisen statuksen omaavaa olentoa; joidenkin mukaan esimerkiksi ihmistä jäniksen sijaan”.

Kysymys 3.2. (15 p., vastauksen enimmäispituus on kaksi sivua)

Oletetaan, että täysi moraalinen status (TMS) on hyväksyttävä ajatus. Millä perusteella määräytyy, millä olennoilla TMS on? Tarkastele vastauksessasi yksitellen jokaista neljää katkelmaa luettuasi ensin ne kaikki. Antaako kyseinen katkelma nähdäksesi hyväksyttävän kuvan siitä, millä olennoilla on täysi moraalinen status? Miksi? (erityisiä ennakkotietoja ei edellytetä, vaan kykyä antaa hyvin perusteltuja vastauksia eri näkemyksiä edustavien katkelmien avulla).

Katkelmat:

- A. Eräs filosofi “pitää kuulumista ihmislajiin välttämättömänä ja riittävänä TMS:n omaamiselle”.
- B. Yhden lähestymistavan mukaan “olennolla on TMS jos ja vain jos olennolla on erittäin sofistikoituneita kognitiivisia kykyjä. Nämä kyvyt voivat liittyä älyyn tai tunteisiin. Historiallisesti, kuuluisimman version sofistikoituneiden älyllisten kykyjen vaatimuksesta esitti Kant, jonka mukaan autonomia, kyky asettaa päämääriä käytännöllisen järjenkäytön avulla, on kaikkien rationaalisten olentojen täyden moraalisen statuksen perusta. ... Olentoja ilman autonomiaa saa sen sijaan kohdella pelkkinä välineinä”.
- C. “standardia sille kuinka sofistikoituneita kykyjä TMS edellyttää voi madaltaa. Matalammat kognitiiviset kyvyt takaisivat myös vaikeasti kognitiivisesti kehitysvammaisille ihmisille TMS:n. ... Monilla (mutta ei kaikilla) muilla eläimillä on kyky nautintoon ja kipuun, niillä on intressejä ja jonkinlainen tietoisuus, joten jos ne riittävät TMS:n omaamiseen, niin kaikilla näillä eläimillä olisi sama täysi moraalinen status kuin useimmilla ihmisillä (eli kaikilla, joilla on vähintään nämä matalammat kognitiiviset kyvyt)”.
- D. Erään näkemyksen mukaan “kaksi olentoa (esim. ihmislapsi ja koira) jotka muutoin ovat kognitiivisesti samalla tasolla, voivat erota moraaliselta statukseltaan, jos yhdellä mutta ei toisella on keskeneräisesti kehittyneitä sofistikoituneita kognitiivisia kykyjä”

^[1] Muokaten suomennettu tähän tekstistä Agnieszka Jaworska & Julie Tannenbaum, "The Grounds of Moral Status", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2021 Edition), Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/spr2021/entries/grounds-moral-status/>>.

FILOSOFIAN VALINTAKOE 4.6. 2021

Tampereen yliopisto

Tehtävä 1 (20 p., á 4 p.)

Mallivastaus: mitä asioita pitää sisältyä sellaiseen.

Selitä lyhyesti (enimmillään kymmenellä rivillä), mitä tarkoitetaan seuraavilla:

1. negatiivisen ja positiivisen vapauden ero

- a poliittisen vapauden, ei esim. tahdonvapauden käsitteitä yhteiskuntafilosofiassa, voi mainita historiallisen alkuperän Isaiah Berlinin ajattelussa
- b intuitiivisesti vapautta jostakin vs. vapautta johonkin
- c tarkemmin *negatiivinen vapaus*: (aktiivisen) estämisen tai rajoittamisen poissaoloa inhimillisten tai yhteiskunnallisten toimijoiden taholta
 - i voi mainita, että liberalistit ja individualistit kannattavat tyypillisesti, historiallisesti esim. Thomas Hobbes
- d *positiivinen vapaus*: kykyä päättää itseään koskevista asioista ja toteuttaa itseään (tavoitella päämääriään), läheisesti siis yhteydessä autonomiaan eli itsemääräämiseen
 - i voi mainita, että oleellista pohjoismaisessa hyvinvointivaltiomallissa

2. substanssi

- a ontologisesti perustava tai perimmäinen olio ("aines"), joka on ontologisesti riippumaton, ajassa samana pysyvä ominaisuuksien kantaja ja josta kaikki muu koostuu
- b jotkut filosofit kuten Descartes ovat liittäneet läheisesti olemukseen eli essentiaan
- c historiallisia esimerkkejä, joita voi mainita: elolliset oliot (Aristoteles), monoteistinen Jumala, Descartesin ajatteleva ja ulotteinen olio sekä niiden dualismi, Spinozan monistinen luonto/Jumala, Leibnizin monadi-pluralismi, materialistinen ja idealistinen monismi

3. virhepäätely ad hominem

- a päätely ihmistä vastaan tai kohtaan
- b vetoaa kritisoitavan mielipiteen, väitteen tai argumentin esittäjän henkilön asian kannalta irrelevantteihin ominaisuuksiin eikä itse asiaan

4. pahan ongelma

- a uskonnonfilosofian perinteinen ongelma: miksi maailmassa on paha, tarpeetonta kärsimystä sekä luonnollisista syistä (esim. tsunamit) että ihmisen toiminnasta johtuen (esim. holokausti), jos Jumala kaiken luoja on kaikkivoipa, kaikkietävä ja *täydellisen* hyvä?
- b olettaa siis, että Jumala on sekä maailman luoja, kaikkivoipa, kaikkietävä että täydellisen hyvä
- c pahan todellisuus on empiirinen tosiasia
- d historiallisesti liitetty erityisesti Leibnizin Teodikea-teokseen, vaikka on keskusteltu jo antiikista alkaen
- e voi mainita ongelman ratkaisuyrityksistä mm. vapaan tahdon ja Leibnizin parhaan mahdollisen maailman

5. **oikeusvaltio:**

- a valtio, jossa lain ja toisiaan kontrolloivien elimien avulla pyritään takaamaan kansalaisille pysyvä suoja hallitsijoiden mielivaltaa vastaan
 - i vallan kolmijako
 - ii instituutioiden toiminta perustuu lakiin
- b perusoikeudet ja niiden perustuslaillinen turva
- c tasa-arvoisuus lain edessä.

Tehtävän 2 vastaukset

Hyviltä vastauksilta edellytetään filosofista erittelykykyä ja keskeisten käsitteiden (paradigma, tieto, totuus ja tieteellinen teoria) välisten suhteiden hahmottamista. Hyvä vastaus edellyttää myös totuuden koherenssiteorian ja ainakin jonkin toisen keskeisen totuusteorian tuntemista, ja sen hahmottamista, että eri totuusteoriat ymmärtävät totuuden perustavasti eri tavoilla (kysymykset 2.2 ja 2.3). Hyvä vastaus edellyttää Kuhnin paradigmoista ja tieteellisistä vallankumouksista esittämien käsitysten keskeisten piirteiden tuntemista ja niiden hyvää filosofista jäsentämistä (kysymykset 2.1 ja 2.3).

Pohdintatehtävä (2.3) edellyttää lisäksi itsenäistä filosofista ajattelua. Yhtä oikeaa vastausta ei välttämättä ole, mutta vastauksen täytyy olla hyvin argumentoitu: on esitettävä joistain yleisistä filosofisista käsityksistä lähteviä perusteita esitetyn valinnan puolesta. Hyvä vastaus tehtävään edellyttää myös, että kykenee vertailemaan kahden eri totuusteorian ansioita, pelkkä teorioiden kuvailu ei riitä.

Hajapisteidenkin saaminen edellyttää, että pysyy aiheessa, vastaa kysymykseen, kykenee käsitteelliseen erotteluun ja tärkeiden käsitteiden oikeaan käyttöön.

Tehtävä 2.1

- kyettävä selittämään Kuhnin tuomat paradigman ja normaalitieteen käsitteet (3p.)
- kyettävä esittämään tieteellinen vallankumous paradigmojen korvautumisena, ja kyettävä esittämään, mikä on Kuhnin mukaan syy tieteellisen vallankumouksen käynnistymiseen (3p.)
- jokin esimerkki tieteen paradigmoista ja niiden korvautumisesta TAI Kuhnin käsitysten tarkempi kuvaus – esimerkiksi paradigmojen keskinäisen yhteismitattomuus tarkemmin kuvattuna (2p.)

Tehtävä 2.2

- kyettävä selittämään lyhyesti totuuden koherenssiteoria sillä tavalla, että siitä selviää kyseessä olevan teoria totuuden luonteesta, ei esimerkiksi teoria uskomusten oikeutuksesta (3p.)
- kyettävä esittämään perustellusti keskeiset kritiikit koherenssiteoriaa vastaan (3p.)
- kyettävä esittämään ainakin yksi perusteltu syy kannattaa totuuden koherenssiteoriaa (2p.)

Tehtävä 2.3

- tunnettava vähintään jokin toinen totuusteoria (esimerkiksi korrespondenssiteoria tai pragmaattinen totuusteoria) ja kyettävä esittämään perusteltu syy siihen, miksi se sopii paremmin tai heikommin yhteen Kuhnin

paradigmoja ja paradigmatvaihdoksia koskevien käsitysten kanssa kuin totuuden koherenssiteoria.

- yhtä oikeaa vastausta ei välttämättä ole, mutta vastauksen on oltava sisäisesti koherentti, filosofisesti hyvin perusteltu ja osoitettava kykyä hahmottaa keskeisten käsitteiden välisiä suhteita ja filosofisten totuusteorioiden erilaisia tapoja ymmärtää totuus.

- hyvä vastaus (4p.)

Hyvä vastaus kysymykseen 3:

- osoittaa kykyä ymmärtää uusia teknisiä termejä lyhyenkin luonnehdinnan perusteella, tai kykyä osoittaa, että lyhyet luonnehdinnat voivat jättää käsitteet epämääräiseksi;
- harkittuun ja johdonmukaiseen ajatteluun – kykyyn ymmärtää että eri katkelmissa ilmaistut näkemykset voivat olla keskenään ristiriitaisia;
- herkkyyttä perustavanlaatuisten moraalisten lähtökohtien konfliktille: toisaalta olentojen yhdenvertaisuus moraalin kannalta (monista eroista huolimatta), toisaalta relevanttien erojen mahdollisuus olentojen moraalisisessa statuksessa ja sen tärkeys, että kutakin olentoa tarkastellaan omana itsenään, sen omien piirteiden valossa.
- Hyvässä vastauksessa on luontevaa eritellä kunkin kannan (A-D) hyviä ja huonoja puolia
- Hyvässä vastauksessa on myös luontevaa tuoda esiin mahdollisesti relevantteja seikkoja, joita (A-D) eivät ilmaise, mutta tätä ei edellytetä täysiin pisteisiin
- Hyvässä vastauksessa saa ilmaista tuhtumusta kysymyksenasettelua kohtaan (”eikö ole törkeää edes ajatella sellaista mahdollisuutta että ihmiset ovat keskenään eriarvoisia”, ”eikö ole törkeää edes ajatella sellaista mahdollisuutta että ihmiset ovat arvokkaampia kuin muut eläimet”, ”eikö ole törkeää edes vihjailla että kehitysvammaiset eivät olisi yhtä arvokkaita kuin kehitysvammattomat”), mutta hyvässä vastauksessa tämä tuodaan esiin vastauksessa 3.1. perusteina sille miksi moraalisen statuksen asteittaisuus tai TMS eivät ole hyväksyttäviä käsitteitä.
- Vastauksessa 3.1. voidaan pohtia myös millaisiin muutoksiin elämäntavassamme näiden käsitteiden hylkääminen johtaisi (ja perusteena niiden hyväksymiselle tai hylkäämiselle voivat toimia nämä oletetut seuraukset).
- Katkelma A sallii, että peruste TMS:lle on ihmislajin jäsenyys suoraan, tai että peruste on (ei mainittu katkelmissa), että lajin tyypillisillä edustajilla on relevantteja (sofistikoituneita tai matalampia) kognitiivisia kykyjä. Jälkimmäinen välttää suorat nk. lajisortosyytökset (ei mainittu katkelmissa).
- Katkelma B mainitsee hyvän perusteen TMS:lle, mutta sen ongelmana on että kaikilla ihmisillä ei ole kyseisiä kykyjä (eikä kenelläkään ihmisellä heti syntymästään asti).
- Katkelmassa B tulee myös (kritisoitava, jos 3.1:ssä on hyväksytty asteittaisuus) ajatus, että jos olennolla ei ole täyttä moraalista statusta, se on pelkkä väline: ajatus moraalisen statuksen asteittaisuudesta siis hukataan.
- Katkelma C mainitsee kannan, jota voi olettaa ihmisten ja muiden eläinten moraalista tasa-arvoa kannattavien kannattavan. Huomattavaa tässä on, että TMS:n käsitteen hyväksyminen (vrt. kysymys 3.1) ei siis johda siihen, että ihmiset ja muut eläimet asetetaan eri asemaan.
- Katkelma D on perusteluyritys sille, että ihmislapsia ja koiria voi moraalisesti kohdella eri tavoin vetoamalla lajijäsenyyteen: jos edellisillä on toistaiseksi keskeneräisesti kehittyneitä kykyjä (esim. autonomiaan) joita jälkimmäisillä ei ole, olisi väärin estää heitä kehittämästä näitä kykyjä.
- Katkelmien A-D ulkopuolelle jäävät esimerkiksi teologiset perustelut ihmisistä jumalan kuvana, sekä ajatus, että vasta ihmisiä kehittyneemmillä olennoilla olisi *täysi* moraalinen status (TMS), sekä kanta, että TMS on perusteltua hyväksyä ja attribuoida arkimoraalin mukaisesti ihmisille ja yhtä kehittyneille eläimille ja mahdollisille yhtä kehittyneille ulkoavaruuden olennoille, *vaikka* emme osakaan vastata yhtä vakuuttavasti kysymykseen millä perusteella TMS jaetaan. On siis mahdollista asettaa suurempi tiedollinen luottamus arkimoraalille kuin filosofiselle teoretisoinnille.
- Erityisesti perustelukykyä ja kykyä artikuloida arvostetaan, ei ”oikeaa vastausta”